

DOI 10.26886/2414-634X.1(53)2022.8

UDC:316.77:177. 3

POST-TRUTH AS A COMMUNICATIVE TREND OF MODERNITY

Lidiya Kuzomenska

<https://orcid.org/0000-0001-8559-4394>

e-mail: kutova_lida@ukr.net

Cherkasy State Technological University, Ukraine, Cherkasy

The phenomenon of post-truth as an imperative element of the communicative system of today has been investigated through the means of analytical, comparative and extrapolative methodology. The risks of avalanche-like growth of information pressure and the challenges of this trend against modern society have been interpreted. The causal relationships of post-truth as a communicative trend of modernity have been analyzed. Specific features of linguistic resources that shape the environment of ontological and instrumental prerequisites for the emergence of post-truth and the further formation of the functional expansionism of this phenomenon have been identified. The need to form a conventionally agreed content array that represents the essential features of post-truth and expresses its subject field has been substantiated. The need to prioritize raising the level of communicative culture as a necessary prerequisite for avoiding abuses in the field of communicative exchange and manipulations by mass consciousness due to parasitism on linguistic and communicative resources has been conceptualized.

Keywords: *Post-truth, communication sphere, relationships of cause and effect, postmodern era, informational pressing, criterial relativism.*

Кузьоменська Л. Г. Постправда як комунікативний тренд сучасності / Черкаський державний технологічний університет, Україна, Черкаси

Засобами аналітичної, компаративної та екстраполятивної методології досліджено феномен постправди як імперативний елемент комунікативної системи сьогодення. Осмислено ризики лавиноподібного зростання інформаційного пресингу та виклики цієї тенденції на адресу суспільства сучасного ґатунку. Проаналізовано причинно-наслідкові зв'язки постправди як комунікативного тренду сучасності. Виявлено специфічні ознаки мовних ресурсів, які утворюють середовище онтологічних та інструментальних передумов виникнення постправди і подальшого становлення функціонального експансіонізму цього феномена. Обґрунтовано необхідність формування конвенційно погодженого змістовного масиву, який репрезентує сутнісні ознаки постправди і увиразнює її предметне поле. Концептуалізовано потребу пріоритетного підвищення рівня комунікативної культури як необхідної передумови уникнення зловживань у сфері комунікативного обміну і мануляцій масовою свідомістю за рахунок паразитування на мовно-комунікативних ресурсах.

***Ключові слова:** постправда, комунікативна сфера, причинно-наслідкові зв'язки, епоха постмодерну, інформаційний пресинг, критеріальний релятивізм.*

Вступ. Нашим сучасникам випало жити в епоху парадоксалізмів: з одного боку, ніхто не наважиться заперечувати лавиноподібне зростання інформаційного пресингу, з яким доводиться мати справу кожному з нас навіть на повсякденному рівні, а з іншого боку, інформаційна сфера все більше нагадує сумнозвісний лабіринт

Мінотавра, який не стільки наближає до мети коректного світогляду й вичерпного знання про дійсність, скільки перетворюється на нездоланну перешкоду на цьому шляху.

У резонансній праці «Коллективні ілюзії: конформізм, співучасть і наука про те, чому ми приймаємо погані рішення» Тод Роус обґрунтував ієрархію найбільш значущих факторів, які стоять на заваді адекватному сприйняттю дійсності нашими сучасниками: на думку автора, основними винуватцями колективних ілюзій, що захаращують шлях до автентичного світосприйняття, є інфантильний конформізм, відсутність критичного мислення чи небажання ним користуватися, а також функціональна гіпертрофія такої маргінальної комунікативної здатності мови, як маскування думок, намірів, смислів і значень [1].

Причому, останній фактор має вирішальне значення з огляду на свою функціонально-інструментальну всюдисущість: замість виконання функції «розчаклування світу» в спосіб насамперед зривання масок смислової втаємниченості та критеріальних непорозумінь, нам усе частіше доводиться мати справу з мовою як засобом досягнення зворотної мети – маскування всього й уся більш-менш значущого, що призводить до ще більшого «зачаклування світу», масових ілюзій і розгубленості щодо визначальних тенденцій, загроз, небезпек і сенсожиттєвих пріоритетів.

Концептуальний засновок Тода Роуса повністю поділяє одна з найяскравіших зірок на інтелектуальному небосхилі сучасності – німецький філософ корейського походження Б'юнг-Чул Хан: він аргументовано доводить, що сучасна інформаційна сфера все більше уподібнюється інформаційній війні, перебіг якої визначають «генерали»-боти та підпорядковані їм армії тролів, внаслідок чого демократія вироджується в інфократію[2]. Саме інфократія, на думку автора, постає формою правління, яка інструментально й

функціонально найбільш когерентна сучасності. Якщо капіталізм індустріального формату функціонував здебільшого в режимі примусу й репресій[3], то капіталізм сучасного ґатунку досягає своїх цільових орієнтирів за рахунок не придушення свободи, а завдяки її експлуатації і демагогічного паразитування на ній.

Обмеження, табування й покарання епохи модерну поступилися місцем багатоманітній мотивації і варіативному заохоченню, ілюзіям як щодо необмеженої свободи доступу до інформації, так і з приводу можливостей абсолютно вільного прийняття рішень. Насправді ж в умовах неоліберального інформаційного режиму психополітичне стеження і контроль поведінки набувають хоч і латентних, прихованих і здебільшого непомітних, проте все більш глобальних і тотальних форм, тому весь діапазон свободи насправді обмежується діапазоном можливостей і альтернатив, навіяних суспільній свідомості засобами масової інформації, підпорядкованих аж ніяк не «глобальному благу» чи хоча б національним інтересам, а забезпеченню здебільшого егоїстичних і меркантильних потреб фактичних власників медійних ресурсів.

Такий статус-кво утворює середовище багатоманітної і поліаспектної **проблемності**: *по-перше*, лавиноподібне зростання інформаційного пресингу в переважній більшості випадків не призводить до змістовної прозорості й критеріальної виразності картини світу, сформованої під впливом ЗМІ; *по-друге*, гіпертрофованих ознак набуває тренд спотворення функціональних можливостей комунікації на користь використання мови для потреб маскуванню думок і створення тенденційної, збоченої картини світу загалом і причинно-наслідкових зв'язків, що лежать в основі саме такої картини світу зокрема; *по-третьє*, дві попередні проблемні тенденції об'єктивно й закономірно призводять до формування онтологічного

середовища масових ілюзій, у межах яких дезорієнтація суспільної свідомості щодо фундаментальних і повсякденних смислів і значень набуває не просто вірогідних, а загалом достеменних і навіть безальтернативних ознак, створюючи гримучу соціопатичну суміш і перетворюючись на своєрідну бомбу із часовим механізмом, який може спрацювати в непередбачуваний момент, призвівши до масштабних соціальних деструкцій, протистоянь і дезінтеграції.

Окреслена проблемний рельєф актуалізує потребу переосмислення фактора істини в сучасних умовах. Вагомий внесок у забезпечення такої аналітичної необхідності зробила новітня праця Алена Бадью «Іманентність істин», в якій автор привернув увагу до такої особливості й водночас закономірності, як взаємозумовленість уявлень про істину та специфіки конкретно-історичних соціокультурних середовищ [4]. Не заперечуючи принципову можливість існування унівесальних і трансчасових істин, автор аргументовано доводить, що під впливом сучасного «інформаційного цунамі» цей тип істин усе частіше відходить на далеку периферію уваги, поступаючись місцем на рівні як масової, так і індивідуальної свідомості, істинам ситуативним і контекстуальним, обумовленим специфікою того чи іншого соціокультурного статус-кво. Відповідно в ієрархії значущості масової свідомості пріоритетного значення набувають істини для «тут-і-тепер», а не для «всіх-і-завжди».

Ще один важливий аспект полягає в тому, що істини не просто формуються соціокультурними середовищами, а й згодом починають здійснювати зворотний вплив на такі середовища, переформатовуючи їх під свої критеріальні лекала. Так проблемне коло замикається, а за істинами унівесальними й вічними остаточно закріплюється маргінальний статус «бідних родичів».

Із результатами світоглядно-критеріального діагностування Алена Бадью повністю погоджується Гектор Макдоналд, який у книзі «Правда: як чимало аспектів кожної ситуації формують нашу реальність» досліджує способи спотворення істини й зловживання нею в повсякденному житті, політиці, ЗМІ, бізнесі та інших важливих сферах сучасної життєдіяльності [5]. На думку автора, **можливість таких спотворень і зловживань лежать у самій природі речей**, в їх неоднозначній поліаспектності та інструментальній варіативності: приміром, м'ясо здебільшого вважається продуктом корисним і вкрай необхідним для повноцінного функціонування людського організму, проте його виробництво може завдати непоправної шкоди навколишньому середовищу. Або візьмемо приклад Інтернету, який спроможний істотно розширити пізнавальні й інтелектуальні обрії користувачів його послуг, але з не меншим успіхом може генерувати ненависть, булінг і ксенофобію.

Та чи не найбільш виразним символічним прикладом є звичайний ніж, за допомогою якого Ісус правильно розділив хліб і врятував від голодної смерті тридцять тисяч осіб; проте цим же чи йому подібним ножом можна позбавити життя кожного з нас. Така неоднозначність інструментальних можливостей ножа заводить у глухий кут спроби охарактеризувати його значення й перспективи застосування за шкалою «позитивне чи негативне». Вихід із цього глухого кута лежить на шляху розуміння трьох смислових акцентів: по-перше, інструменти функціонально нейтральні; по-друге, сам по собі жоден інструмент не є ні позитивним, ні негативним, бо під таку номінацію підпадають не об'єкти, а лише суб'єкти; по-третє, кожен інструмент – це апріорі й апостеріорі об'єкт, який на власний розсуд, у власних інтересах і для задоволення власних потреб використовується якимось суб'єктом.

Окрім неоднозначності інструментальних можливостей істотною проблемою інформаційної сфери повсякденності є фактор комунікативного цейтноту, під тиском якого ми буквально фізично не маємо змоги подавати інформацію в усій повноті її вірогіднісних «але», тому оприлюднюємо лише ту децицю знань, рефлексій і результатів аналізу, яка найбільш доречна для потреб репрезентації нашого бачення смислової і значеннєвої ієрархії в конкретній ситуації. Решта ж евентуальних можливостей предметів, явищ, процесів і тенденцій опиняється на периферії уваги або взагалі вилучається із комунікативного обігу. Так цілком об'єктивно й закономірно комунікативний обмін повсякденності зазнає дегенеративних спрощень, аргументаційної тенденційності та фактографічних спотворень. І, на жаль, доводиться визнати, що наведений недолік практично не підлягає викоріненню.

Таким чином, постправді як комунікативному тренду сучасності притаманний **розлогий спектр проблемних аспектів**: це і генеалогія та причинно-наслідкові зв'язки постправди, і неокресленість предметних обширів тієї сукупності явищ і процесів, яка подаються під егідою цього терміна; і понятійно-дефінітивна розмитість; і невиразність змістовної, інструментальної і функціональної демаркації постправди зі спорідненими явищами – популізмом, демагогією, маніпулюванням, навіюванням тощо.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є осмислення феномену постправди як імперативного елемента комунікативної системи сьогодення під кутом зору ризиків лавиноподібного зростання інформаційного пресингу та викликів цієї тенденції на адресу суспільства сучасного ґатунку. Досягненню окресленої мети сприяє виконання таких завдань: аналіз причинно-наслідкових зв'язків постправди як комунікативного тренду сучасності,

виявлення специфічних ознак мовних ресурсів, які утворюють середовище онтологічних та інструментальних передумов виникнення постправди і становлення її функціонального експансіонізму.

Виклад основного матеріалу статті. Для ефективного виконання окреслених завдань пріоритетного значення набуває методологія компаративного аналізу, системного підходу та методу аналогій і екстраполяцій.

Онтологічні передумови наведених проблемних аспектів і тенденцій утворює інструментальна багатоманітність мови та її функціональна інволюція в епоху інформаційного суспільства. Це тим більше прикро, якщо взяти до уваги, що виживання й домінування виду *Homo sapiens* серед інших людиноморфних істот виявилось можливим насамперед і в основному завдяки наявності ефективних мовних і загалом комунікативних інструментів. Саме розвиненість мови сприяла прискоренню соціалізації виду *Homo sapiens*, що, в свою чергу, забезпечило ефективне пристосування до зовнішнього середовища, а також освоєння нових територій і ресурсів.

З іншого боку, розвиток засобів спілкування мотивував розвиток Людини розумної – особистісний загалом та інтелектуальний зокрема. Принагідно зазначимо, що в резонансній книзі «Мовний інстинкт: як розум створює мову» Стівен Пінкер наочно ілюструє, на яких принципах мова функціонує, як вона зазнає змін й на підставі яких факторів еволюціонує [6]. Концептуальний наголос автора полягає в тому, що мова є втіленням людського інстинкту, закладеного в наш мозок еволюцією, це щось на кшталт павутини для павуків та ехолоту в кажанів.

Саме від мови значною мірою залежить, як зароджуються евристичні ідеї, як формуються теорії і як ми демаркуємо навколишній світ за ієрархіями смислів і значень. У книзі «Пошуки метамови: як

переосмислення нашої мови може прискорити людський прогрес» осмислено природу способів і альтернатив спілкування, а також проблем, які виникають унаслідок ігнорування чи недооцінки значущих факторів [7]. Майкл Кауфман демонструє, як оптимізація способу передачі думок, ідей та інформації наближає нас до гносеологічної досконалості та якомога повнішої реалізації свого потенціалу як виду *Homo sapiens*.

Важливий загальнометодологічний акцент сучасності полягає в мінімізації обмежень і табу, які ще донедавна вважалися імперативними для використання мовних засобів. Такий підхід обумовлений тим, що найбільші евристичні перспективи можливі на шляху симбіозу можливостей різних форм і типів мови: «Якщо в 1920-х роках еліта теоретичної фізики вважала, що природна дійсність повністю покривається постулатами лапласівського детермінізму, тому науковий метод не потребує доповнення чи підтримки засобами філософії, психології та мистецтва, то вже в 1950-х роках запанувала парадигма, відповідно до якої закони фізики мають ймовірнісно-статистичну природу, а взаємопотенціуючий симбіоз наукового мислення з «доповненою реальністю» мистецтва та світоглядною концептуалістикою філософії не лише припустимий, а й у край бажаний для перспектив ефективного нарощування наукового капіталу» [8, с. 544].

Відповідно до гіпотези Сепіра-Уорфа, мова істотно формує наше сприйняття світу, визначає чимало особливостей сприйняття дійсності. Відтак, ключового значення набуває аспект функціонального діапазону мови, її праксеологічних можливостей і повноважень. Цей фактор посилює свою дію завдяки інструментальним можливостям ЗМІ, призводячи до ефекту своєрідного «внутрішнього розширення людини» [9]. Втім, зважений погляд на дійсність вимагає визнання того факту,

що мова може призводити не лише до «внутрішнього розширення людини», а й до «внутрішнього звуження» людини й суспільства внаслідок контролювання, обмеження й цензурування мислення.

За таких обставин загострюється фактор смислової і значеннєвої релятивістики загалом і демаркації істини від тих явищ і феноменів, які хоч і позиціонують себе істиною, проте нею не є. Останнім часом цей аспект все більш виразно втілюється в дискурс щодо феноменології постправди, в відтак – і щодо її сутнісних, змістовних і критеріальних відмінностей від правди. Тут доцільно зазначити, що, наскільки б на перший погляд це не здавалося б дивним і парадоксальним, *правда* може володіти різними негативними опціями й конкретно-історичними особливостями. Зокрема, вона може бути за багатьма критеріями незручною, непривабливою, дискомфортною, болісною, репутаційно загрозливою і т. ін. Для таких та подібних ним випадків використання інструменту правди може виявитися небажаним, недоречним і навіть фатальним (насамперед для психосоматичної сфери). Так виникає потреба в захисних механізмах, у заміниках правди, умовно кажучи, *постправдою*, яка хоч і не відповідатиме критеріальним ознакам правди повною мірою, проте не міститиме наведених недоліків і загроз, а це для таких обставин набуває вирішального значення.

Правда цілком об'єктивно й закономірно вважається одним із основних інструментальних засобів інформаційно-знаннєвого життєзабезпечення людини й суспільства. Якщо інформація та знання субстанційно й функціонально покликані максимально увиразнювати кожен аспект висвітлюваної картини світу, то *постправда*, навпаки, має на меті приховати, розмити, розпорошити інформаційне повідомлення – принаймні, ту його частину, в пересмикуванні й спотворенні якої зацікавлений суб'єкт повідомлення. Якщо *правда*, функціонуючи на принципах *subspecie aeternitatis* (себто, виходячи з

позицій вічності), є засобом для досягнення всезагальної мети й інтересів (людства, епохи, цивілізації, гуманізму й т. ін.), то **постправа** – це інструмент для досягнення особистих, часткових, корпоративних, партійних тощо інтересів. Цю змістовно-функціональну специфіку доволі виразно проілюструвала Габріела Косентіно а алармістській книзі «Соціальні медіа та світовий порядок після правди : глобальна динаміка дезінформації» [10].

Об'єктивні передумови для експансії постправди в комунікативну сферу сучасного суспільства створює сама специфіка багатьох сфер життєдіяльності – зокрема, політики топ-рівня «змушені оперативно реагувати на резонансні події; причому, реагувати так, щоб заспокоїти громадську думку, вселити в масову свідомість упевненість, що, попри всі негаразди, країна вийде з цих випробувань більш єдиною і сильною. Формат подібних реагувань на форс-мажорні обставини є скоріше політтехнологічним і пропагандивним, аніж рафіновано науковим і аргументаційно вивіреним. Тому такий тип «спілкування з народом» цілком підпадає під визначення того, що Жан Бодрійяр називає «симульованою дійсністю».» [11, с. 12].

У резонансній праці «Ера постправди: нечесність і обман у сучасному житті» Ралф Кейєс наполягає, що розмивання чітких критеріальних демаркацій між правдою та оманною є своєрідною сутнісною візитівкою сьогодення [12]. Тому нашу сучасність можна цілком коректно відрекомендувати епохою постправди: це не означає домінування антиподів правди у форматі свідомого спотворення правди, неправди та відвертої брехні здебільшого доводиться мати справу з категорією неоднозначних тверджень, які не є ні правдою, ні брехнею, а підпадають під критеріальні ознаки «неоправди», «м'якої правди», «підробленої правди», «полегшеної правди» (її, так би мовити, soft-версії) тощо. Дослідження Ралфа Кейєса доводить, що

середньостатистичний американець щодня безліч разів вдається до постправди – й часто без поважних причин. Автор намагається з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки такої спонтанної нечесності, зазначаючи, що недооцінка цього явища може зіграти з людством злий жарт уже в недалекому минулому, позаяк істина й правда вже сьогодні латентно табується на рівні стереотипів, які регламентують комунікативний процес і визначають його нормативістику.

З цим аналітичним акцентом перегукується сентенція Марини Препотенської: «Поняття постправди (post-truth), яке ввійшло в науковий обіг завдяки Стіву Тесічу в 1990-х роках, пророчо утвердило пріоритет емоційних факторів над раціональними в інфопросторі. Сьогодні можна констатувати мегатренд всесвітньої політики постправди, яка прокладає собі шлях за допомогою медіатехнологій» [13, с. 104]. Єдине, з чим у даному разі можна посперечатися, так це з «пріоритетом емоційних факторів над раціональними» як імперативною ознакою постправди: насправді постправда хоч і апелює в більшості випадків до афективно-емоційної складової сприйняття, проте сама по собі, як правило, є продуктом цілком раціональним, чимось на кшталт політичної технології, в якій ретельно зважені всі «за» та «проти» застосування й навіть «дозування» саме такого типу постправди, а не іншого.

Цілком природно, що фенологію постправди часто пов'язують із епохою постмодерну, яка започаткувала дійсність, у межах котрої всі більш-менш значущі явища й процеси номінуються з додаванням префікса «пост-»: постгуманізм, постполітика, постреалізм тощо. Під цим концептуальним кутом зору поновлення в пам'яті змістовно-предметної специфіки постмодерну може увиразнити критеріальні ознаки постправди. Передовсім слід зазначити, що більшість визначень постмодернізму пов'язують його змістовно-функціональні

ознаки з технологічною складовою сучасної індустріальної епохи. Початок цій тенденції поклала праця Жан-Франсуа Ліотара «Постмодерністський стан», у якій постмодернізм осмислено в контексті науки, технологій та мистецтва, а ключове значення було надано технократичному контролю за потоками інформації і знань[14]. На думку Ліотара, за пальму першості в номінації значущості окрім технологій може посперечатися хіба що мова, адже світ постмодерну – це насамперед мовна гра, а особливості використання мовних засобів віддзеркалюють специфіки досягнення мети такої гри – ефективних зв'язків, статусів і впливів.

Світоглядно-критеріальні засновки Жан-Франсуа Ліотара згодом були розширені й поглиблені Фредріком Джеймсоном, який у книзі «Постмодернізм, або Культурна логіка пізнього капіталізму» прагнув кристалізувати визначення постмодернізму в спосіб аналізу його максимально розлого онтологічного діапазону – від «високого» мистецтва до «низького», від повсякденного побуту до претензійної архітектури, від специфіки живопису до панк-фільму та відеоарту [15].

У повній відповідності до змістовних особливостей епохи постмодерну постправа як мовно-комунікативний елемент цієї системи набуває ознак змістовної релятивності, симуляції смислів і значень, надання пріоритетного значення не реальним, а віртуальним, уявним і вигаданим пріоритетам. Особливого значення для забезпечення таких потреб набуває діапазон мовних засобів і спроможність їх ефективно застосовувати на практиці, що актуалізує значущість насамперед і в основному фактора комунікативного ресурсу [16; 17; 18].

Останнім часом найбільш функціонально запитаними є агресивні форми інструменталістики постправи – йдеться, зокрема, про **gaslighting** як спосіб **маніпулятивного навіювання** та **чорну**

риторику як засіб психологічного пресингу на комунікативних візаві. Принагідно зазначимо, що книга Карстена Бредемайєра «Чорна риторика. Влада і магія слова» впродовж ось уже майже двох десятиліть утримує пальму аргументаційної та ілюстративної першості за окресленими комунікативними напрямками [19].

Практично всіма дослідниками екстремальною формою інструменталістики постправди вважається психолінгвістичне програмування. Це основний засіб ведення інформаційної війни сучасного ґатунку і водночас ключова стратегема перемоги в такій війні. Щоправда, суб'єкти психолінгвістичне програмування, як правило, категорично заперечують застосування такого інструмента комунікативного впливу. Причина доволі проста: успіх психолінгвістичного програмування перебуває в безпосередній залежності від неспроможності об'єктів психолінгвістичного програмування збагнути вплив на себе такого типу навіювання.

У «Німецькій ідеології» Карл Маркс і Фрідріх Енгельс застосували термінологічний конструкт *«камера обскура»* як *метафору ідеології*. Формально *камера обскура* є символом емпіричних спостережень і рефлексійної інтроспекції, однак насправді йдеться про зображення спотворене, бо індивід лише *дивиться* на дійсність, але **не бачить** її сутнісні ознаки й визначальні причинно-наслідкові зв'язки. Відтак, *обскурантизм* (від лат. *obscurans* – затемнюючий, ретушуючий), постає змістовним еквівалентом *мракобісся* – негативістського ставлення до просвітництва, науки й прогресу.

Сучасні різновиди постправди якраз і постають чи не найбільш виразним утіленням *обскурантизму* – з усіма його інформаційно-комунікативними спотвореннями в діапазоні від *гіпертрофованої уваги й демагогічної істерії щодо другорядних факторів суспільного життя* й до *цілеспрямованого замовчування по-справжньому*

важливих проблем і загрозливих тенденцій. Одним із поширених інструментів забезпечення такої мети є технологія «вікна Овертона». Вона відштовхується від концептуального засновку, що «кожна ідея і проблема функціонує в межах певного **«вікна можливостей»**. Це «вікно» бересвій початок із «немислимого», тобто категорично неприйняттого, забороненого й такого, що суперечить нормам суспільної моралі, а завершується стадією «актуальна політика», себто широко дискутованим, прийнятим суспільством і легалізованим ним. Змальована Овертоном теоретична модель може використовуватися в якості технології маніпулювання суспільною думкою, роблячи можливим легалізацію наркоманії, проституції, гомосексуалізму та одностатевих шлюбів, а в перспективі – педофілії, інцесту та дитячої евтаназії» [20, с. 305].

Ще одним усе більш поширеним на початку XXI століття різновидом постправди й обскурантизму є фрейм – смислова рамка, демаркація та ієрархія, здійснена за допомогою відповідного контекстуального поля [21; 22; 23].

Щоправда, теоретична концептуалізація фреймінгу відбулася значно раніше: «У 1930-х роках Ф. Бартлет запропонував визначення поняття «ментальна схема» як моделі мислення. Процес сприйняття реальності крізь призму мовної комунікації зумовлений знаннями, структурованими в пам'яті у вигляді значень мовних одиниць, образів і уявлень. У процесі комунікації пам'ять під тиском збудників у вигляді слів або контексту, активує певні фрейми – на кшталт того, як це робить штучний інтелект» [24, с. 15].

Фреймінг виконує функцію закріплення пріоритетного статусу за певними аспектами реальності, надання проблемного реноме доти непроблемним факторам і популяризації певної інтерпретаційної версії проблеми та її каузальності, моральної оцінки чинного статус-кво, а

також оптимальності відповідних способів розв'язання проблем і розблокування конфліктних ситуацій. Це де-факто популяризація певного світоглядно-аксіологічної моделі з метою надання їй нормативного, взірцевого й домінантного статусу в комунікативній сфері.

На жаль, цей інструмент не позбавлений можливості різноманітних семантичних спотворень і комунікативних зловживань. Зокрема, «поступово зсуваючи шкалу цінностей і підмінюючи терміни, спираючись на псевдонаукові дослідження й опитування, використовуючи різноманітні лінгвокогнітивні механізми, замовник фреймує проблему, фокусує увагу на заданих аспектах, активує уяву, створює ефект єдності й, валоризуючи псевдоцінності, підштовхує адресата до заданої мети – прийняти ті цінності, які вигідні замовнику аксіологічного зсуву» [25, с. 183-184].

Звичайно, наведений аналітичний огляд феноменології виявів постправди як комунікативного тренду сучасності є побіжним і максимально лаконічним, проте навіть він надає можливість сформулювати коректне враження про діапазон і гостроту проблемних викликів на адресу комунікативної сфери сьогодення.

Обґрунтуванняотриманих наукових результатів. На підставі аналізу причинно-наслідкових зв'язків постправди як комунікативного тренду сучасності виявлено специфічні ознаки мовних ресурсів, які утворюють середовище онтологічних та інструментальних передумов виникнення постправди й становлення її функціонального експансіонізму. Здійснено аргументаційне забезпеченнянеобхідності вираження предметного поля постправди за рахунок формування конвенційно погодженого змістовного масиву, який репрезентує її сутнісні ознаки. Концептуалізовано потребу пріоритетного підвищення рівня комунікативної культури як необхідної передумови уникнення

зловживань у сфері комунікативного обміну і манупуляцій масовою свідомістю за рахунок паразитування на мовно-комунікативних ресурсах.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Замість того, щоб слугувати ефективним оптичним фокусом, який увиразнює як сприйняття дійсності, так і артикуляцію цього сприйняття, мовні засоби сьогодення все більше перетворюються на інструмент замулення й релятивізації смислів, значень, цілей і засобів їх досягнення. Як наслідок – людина й суспільство часів інформаційної епохи нічим принципово кращим не відрізняються від часів платонівської печери, мешканці якої були приречені споглядати на стінах лише химерні тіні справжніх явищ, подій і тенденцій.

Нині відсутнє дефінітивно універсальне (нормативне) розуміння постправди. Одні дослідники не вбачають у цьому проблеми: вони застосовують термінологічний ідентитет «постправда» як спільну номінацію найрізноманітніших явищ і тенденцій, що мають ті чи інші змістовно-функціональні розбіжності з поняттями «істина» та «правда». Інша ж частина фахового середовища наполягає на необхідності понятійно-семантичної суверенізації постправди. Такий підхід слід визнати більш логічно вмотивованим: безвідносно до діапазону смислів і значень, закріплених за постправдою, цей концепт уже самим фактом використання потребує увиразнення, переконливої аргументації і концептуалізації. Якщо наведену необхідність проігнорувати, то нібито наукове оперування постправдою перетвориться на втілення всіх недоліків самої постправди – починаючи зі смислової і критеріальної релятивності й закінчуючи неприхованим суб'єктивізмом, очевидною ангажованістю та маніпулятивними навіюваннями.

Попри наявність багатьох відверто тенденційних стилістичних відгалужень постправди, більша частина її буттєвої феноменології

функціонує у форматі «своєї» правди – інформаційно-комунікативного масиву, який не містить апіорної упередженості, а просто вважається істиною і правдою в межах певного соціального середовища (групи осіб, кваліфікаційного прошарку, релігійного осередку, етносу, нації, цивілізації тощо).

Тенденція перетворення мови на інструмент замулення й релятивізації смислів і лавиноподібна гегемонія постправди на всіх комунікативних щаблях сучасності закономірно актуалізують потребу формування нового комунікативного конвенціоналізму, який стане на заваді спокусам зловживати як мовними засобами загалом, так і постправдою зокрема. Окрім цього теоретико-дослідницького й праксеологічного пріоритету на першочергову увагу заслуговують також аспекти лінгвістичного розмаїття світу як глобальної культурно-цивілізаційної цінності, а також каузальність і закономірності зростання, розвитку й розпаду мовних спільнот та їхніх культур.

Література:

1. Rose, T.(2022). *Collective Illusions: Conformity, Complicity, and the Science of Why We Make Bad Decisions*. Hachette Go, 304.
2. Byung-Chul, H. (2022). *Infocracy: Digitization and the Crisis of Democracy*. Polity, 80.
3. Фуко, М. (1999). *Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы*. М.: «Ad Marginem», 480.
4. Badiou, A. (2022). *The Immanence of Truths: Being and Event III*. Bloomsbury Academic, 624.
5. Macdonald, H. (2018). *Truth: How the Many Sides to Every Story Shape Our Reality*. BantamPress, 352.
6. Pinker, S. (2007). *The Language Instinct: How the Mind Creates Language*. Harper Perennial Modern Classics, 576.

7. Kaufmann, M. F. (2022). *The Quest for the Meta-Language: How Re-inventing Our Language Can Enhance Human Progress*. B09W31NSJV, 193.
8. Слюсаренко, О.(2022). Когерентність науки та освіти в діапазоні від інструментального потенціалу до проблемних факторів функціонування. *Modern problems in science. Proceedings of the XIX International Scientific and Practical Conference*. Vancouver, Canada. 544–550.
9. Маклюэн, Г. М. (2003). *Понимание Медиа : Внешние расширения человека*. М. : КАНОН-пресс-Ц; Кучково поле, 464.
10. Cosentino, G. (2020). *Social Media And The Post-Truth World Order: The Global Dynamics Of Disinformation*. PalgravePivot, 151.
11. Самчук, З. (2020). Текст політики на тлі цивілізаційних контекстів і підтекстів як відсутній елемент освітнього дискурсу. *Освітній дискурс: збірник наукових праць, № 6*. 7–22.
12. Keyes,R.(2004). *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*. St. Martin's Press, 312.
13. Препотенська, М. П. (2020). Мультипотенціали в освітньому дискурсі. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 26(1), 99–112.
14. Lyotard, J.-F. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. University Of Minnesota Press, 144.
15. Jameson, F. (1992). *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Duke University Press, 460.
16. Руднев, В. (2000). *Прочь от реальности: Исследования по философии текста*. М.: «Аграф», 432.
17. Jensen, K. B. (1986). *Making Sense of the News: Towards a Theory and an Empirical Model of Reception for the Study of Mass Communication*. Aarhus, Denmark: University of Aarhus Press, 392.

18. Klapper, J. (1960). *The Effects of Mass Communication*. Glencoe, IL: Free Press, 302.
19. Bredemeier, K. (2005). *Schwarze Rhetorik. Macht und magieder sprache. Mit zahlreichen Übungen*. GoldmannVerlag, 256.
20. Вереццагин, О. А., Белова, Н. Е. (2015). Фрейм-аналитика: опыт эпистемологического исследования. *Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. №6 (69)*. 302–306.
21. Cienki, A. (2007). Frames, idealized cognitive models, domains. *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Ed. by D. Geeraerts and H. Cuyckens. Oxford : Oxford University Press, 170–187.
22. Gray, B. (2005). Framing in mediation and mediation as framing. *M. Herman (Ed.), Mediation from beginning to end*. New York: Blackwell, 195-216.
23. Westby, D. L. (2005). Strategic imperative, ideology, and frames. *Frames of protest: social movements and the framing perspective*. Ed. by H. Johnston and J. A. Noakes. Lanham : Rowman & Littlefield, 217–235.
24. Некрасов, С. И., Молчанова, Н. С. (2009). Значение теории фреймов в современной науке. *Научные ведомости БГУ. № 16 (71)*. 14–17.
25. Якоба, И. А. (2019). Деконструкция технологии «Окно Овертона» в американском медийном дискурсе. *Вестник Череповецкого государственного университета. № 5 (92)*. 175–187.

References:

1. Rose, T.(2022). *Collective Illusions: Conformity, Complicity, and the Science of Why We Make Bad Decisions*. Hachette Go. [in English].

2. Byung-Chul, H. (2022). *Infocracy: Digitization and the Crisis of Democracy*. Polity. [in English].
3. Fuko, M. (1999). *Nadzirat' i nakazyvat'. Rozhdeniye tyur'my*[Supervise and punish. The birth of the prison]. M.: «Ad Marginem». [in Russian].
4. Badiou, A. (2022). *The Immanence of Truths: Being and Event III*. Bloomsbury Academic.[in English].
5. Macdonald, H. (2018). *Truth : How the Many Sides to Every Story Shape Our Reality*. BantamPress. [in English].
6. Pinker, S. (2007). *The Language Instinct: How the Mind Creates Language*. Harper Perennial Modern Classics. [in English].
7. Kaufmann, M. F. (2022). *The Quest for the Meta-Language: How Re-inventing Our Language Can Enhance Human Progress*. B09W31NSJV. [in English].
8. Slyusarenko, O. (2022). Koherentnist' nauky ta osvity v diapazoni vid instrumental'noho potentsialu do problemnykh faktoriv funktsionuvannya [Coherence of science and education in the range from instrumental potential to problematic factors of functioning]. *Modern problems in science. Proceedings of the KHIKH International Scientific and Practical Conference*. Vancouver, Canada. [in Ukrainian].
9. Maklyuen, G. M. (2003). *Ponimaniye Media: Vneshniye rasshireniya cheloveka*[Understanding the Media: Human External Extensions]. M.: KANON-press-TS; Kuchkovo pole. [in Russian].
10. Cosentino, G. (2020). *Social Media And The Post-Truth World Order: The Global Dynamics Of Disinformation*. PalgravePivot. [in English].
11. Samchuk, Z. (2020). Tekst polityky na tli tsyvilizatsiynykh kontekstiv i pidtekstiv yak vidsutniy element osvith'oho dyskursu [The policy text against the background of civilizational contexts and subtexts as a missing element of educational discourse]. *Osvitniy dyskurs: zbirnyk naukovykh prats', № 6*. [in Ukrainian].

12. Keyes, R. (2004). *The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life*. St. Martin's Press. [in English].
13. Prepotens'ka, M. P. (2020). Mul'typotentsialy v osvith'omu dyskursi [Multipotentials in educational discourse]. *Filosofiya osvity. Philosophy of Education*, 26(1). [in Ukrainian].
14. Lyotard, J.-F. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. University Of Minnesota Press. [in English].
15. Jameson, F. (1992). *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Duke University Press. [in English].
16. Rudnev, V. (2000). *Proch' ot real'nosti: Issledovaniya po filosofii teksta* [Away from Reality: Studies in the Philosophy of the Text]. M.: «Agraf». [in Russian].
17. Jensen, K. B. (1986). *Making Sense of the News: Towards a Theory and an Empirical Model of Reception for the Study of Mass Communication*. Aarhus, Denmark: University of Aarhus Press. [in English].
18. Klapper, J. (1960). *The Effects of Mass Communication*. Glencoe, IL: Free Press. [in English].
19. Bredemeier, K. (2005). *Schwarze Rhetorik. Macht und magieder sprache. Mit zahlreichen Übungen*. Goldmann Verlag. [in English].
20. Vereshchagin, O. A., Belova, N. Ye. (2015). Freym-analitika: opyt epistemologicheskogo issledovaniya [Frame analytics: experience of epistemological research]. *Uchenyye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya : Gumanitarnyye i sotsial'nyye nauki. №6 (69)*. [in Russian].
21. Cienki, A. (2007). Frames, idealized cognitive models, domains. *The Oxford handbook of cognitive linguistics*. Ed. by D. Geeraerts and H. Cuyckens. Oxford: Oxford University Press. [in English].

22. Gray, B. (2005). Framing in mediation and mediation as framing. *M. Herman (Ed.), Mediation from beginning to end*. New York: Blackwell. [in English].
23. Westby, D. L. (2005). Strategic imperative, ideology, and frames. *Frames of protest: social movements and the framing perspective*. Ed. by H. Johnston and J. A. Noakes. Lanham : Rowman & Littlefield. [in English].
24. Nekrasov, S. I., Molchanova, N. S. (2009). Znachenije teorii freymov v sovremennoy nauke [The value of the theory of frames in modern science]. *Nauchnyye vedomosti BGU. № 16 (71)*. [in Russian].
25. Yakoba, I. A. (2019). Dekonstruksiya tekhnologii «Okno Overtona» v amerikanskom mediynom diskurse [Deconstruction of the Overton Window Technology in American Media Discourse]. *Vestnik Cherepovetskogo gosudarstvennogo universiteta. № 5 (92)*. [in Russian].

Citation: Lidiya Kuzomenska (2022). POST-TRUTH AS A COMMUNICATIVE TREND OF MODERNITY. New York. TK Meganom LLC. Innovative Solutions in Modern Science. 1(53). doi: 10.26886/2414-634X.1(53)2022.8

Copyright: Lidiya Kuzomenska ©. 2022. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.